

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ПРИМАКОВА ВІТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 373.3-051:378.046-021.68

**РОЗВИТОК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УКРАЇНІ
(1948 – 2012 рр.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Тернопіль – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Кузьменко Василь Васильович,
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», завідувач
кафедри педагогіки, менеджменту освіти й інноваційної
діяльності.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Пантюк Микола Павлович,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри педагогіки та методики
початкової освіти;

доктор педагогічних наук, доцент
Стражнікова Інна Василівна, ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика;

доктор педагогічних наук, професор
Ящук Інна Петрівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
декан факультету початкової освіти і філології.

Захист відбудеться 27 травня 2016 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 26 квітня 2016 р/

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку українського суспільства актуалізується проблема реформування освітньої галузі. Головним принципом майбутніх трансформацій має стати забезпечення ефективності навчання протягом усього життя. Необхідність реалізації вітчизняних освітніх концепцій, а також орієнтація на європейські стандарти якості підготовки фахівців, розширення міжнародної співпраці детермінують потребу в інтенсифікації розвитку неперервної освіти, насамперед педагогічної, оскільки від учителів залежить формування успішної особистості, що забезпечить економічне зростання й демократичні перетворення в країні.

У системі післядипломної освіти педагогічних працівників особливе місце відведено підвищенню кваліфікації вчителів початкових класів, оскільки зараз тривають пошуки досконалої моделі організації навчально-виховного процесу початкової школи. Нині пропонуються нові концепції, автори яких орієнтовані на зарубіжний досвід, часто недооцінюють вітчизняні здобутки минулого в підвищенні кваліфікації вчителів і діяльності початкової шкільної освіти. Проте саме результати ретроспективного аналізу розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів можуть стати орієнтиром для ухвалення остаточних рішень щодо сучасних новацій. Важливим є також виконання завдань, визначених у законодавчих актах та нормативних документах, зокрема в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.); Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Концепції розвитку післядипломної освіти в Україні (2002 р.).

Водночас на тлі декларування ідей про необхідність забезпечення ефективності неперервної освіти педагогічних кадрів нині спостерігається зменшення уваги держави до розвитку післядипломної педагогічної освіти, яка за відносно тривалий період свого існування виокремилась у потужну галузь, сформувалася як поліфункціональна продуктивна система, що здатна розв'язувати безліч актуальних, часто невідкладних освітніх завдань. Попри прийняття законів і положень, післядипломну педагогічну освіту все частіше розглядають як додаткову ланку освіти, нівелюючи її відносну самостійність і значення в професіоналізації вчителів. Через нестабільний соціально-економічний стан у країні галузь постійно знаходиться під загрозою скорочення інституцій, реорганізації, злиття або ліквідації структурних підрозділів, без яких, як уже переконливо довів історичний досвід, професійний розвиток педагогічних працівників значно ускладнюється.

В умовах модернізації національної освіти, зокрема початкової шкільної та неперервної педагогічної, особливої актуальності набуває вивчення історико-педагогічного досвіду розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів. Посиленої уваги заслуговує період генезису від 1948 р. до 2012 р. (від повоєнної відбудови і поновлення роботи шкіл, методичної служби;

проголошення обов'язковості та систематичності підвищення кваліфікації педагогічних працівників у зв'язку з прийняттям у 1948 р. «Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти УРСР»; розробки концепцій початкового навчання до сучасного функціонування початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти в умовах реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти, реконструкції змісту і методології підвищення кваліфікації вчителів початкової ланки освіти, її технологізації, інформатизації та інтернаціоналізації).

Проблеми неперервної освіти останнім часом привертають усе більшу увагу представників вітчизняної наукової думки. Різномасштабні дослідження щодо теорії, методології та історії розвитку післядипломної освіти педагогічних кадрів здійснили провідні вчені України. Філософський аспект розвитку неперервної освіти відображено в працях вітчизняних науковців С. Гончаренка, В. Кременя, Н. Ничкало, В. Огнев'юка, В. Олійника та ін. Теоретико-методологічні засади розвитку сучасної вищої педагогічної освіти обґрунтували І. Зязюн, А. Степанюк, Г. Терещук, М. Фіцула, В. Чайка та ін.; післядипломної педагогічної освіти – Є. Голобородько, А. Зубко, Н. Протасова, В. Пуцов, Г. Сагач, В. Химинець та ін. Сучасні підходи до діяльності початкової шкільної освіти схарактеризували Н. Бібік, М. Вашуленко, Л. Кондрацька, О. Митник, Л. Петухова, О. Савченко, І. Ящук та ін.

Тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні радянського і пострадянського періодів відображено в працях В. Гладуша, І. Жорової, О. Капченко, С. Крисяка, А. Кузьмінського, Л. Сігаєвої, П. Худомінського; особливості післядипломної освіти в інших країнах світу схарактеризували Т. Десятов, І. Задорожна, Т. Кошманова, М. Красовицький, Г. Поберезська та ін.

Наукові праці з дотичних тем, де розглядалися загальні питання історії розвитку педагогічних систем, що впливали на становлення й функціонування післядипломної освіти, розробляли О. Адаменко, Л. Березівська, Т. Завгородня, Я. Кодлюк, В. Кравець, В. Кузьменко, І. Малафійк, О. Малихін, М. Пантук, Н. Слюсаренко, І. Стражнікова, І. Шоробура, Ю. Щербяк, О. Янкович та ін.

Окрему групу становлять наукові праці, присвячені персоналіям представників вітчизняної наукової думки і педагогів-практиків ХХ століття: Ш. Амонашвілі, С. Логачевська, А. Макаренко, Р. Маренюк, Г. Соценко, В. Сухомлинський, І. Федоренко та ін., – чиї ідеї та творчий доробок стали складником змісту післядипломної освіти вчителів початкових класів та відображені в працях А. Бойка, В. Курила, В. Лозової, М. Стельмаховича, О. Сухомлинської тощо.

Аналіз наукової літератури з проблеми дав змогу стверджувати, що в сучасній педагогічній теорії і практиці накопичено досить ґрунтовний матеріал з історії становлення, розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів. Однак, попри значні напрацювання в дослідженнях окреслених напрямів, маємо констатувати, що специфіка післядипломної освіти вчителів початкових класів,

основні тенденції її розвитку в другій половині XX – на початку XXI століття залишаються недостатньо вивченими, а в сучасній історико-педагогічній науці відсутні праці, присвячені комплексному аналізу історії розбудови цього напрямку в Україні зазначеного періоду.

Дослідження проблеми розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні та реактуалізація конструктивного досвіду її діяльності протягом окресленого періоду сприятимуть розв'язанню суперечностей між:

- постійною потребою держави і суспільства у висококваліфікованих кадрах для початкової школи та обмеженими можливостями їх професійного розвитку в умовах динамічних змін у післядипломній освіті;

- посиленням інтересу до конструктивного досвіду, кращих надбань у діяльності післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні та відсутністю цілісного історико-педагогічного дослідження її розвитку періоду з другої половини XX до початку XXI століття;

- реформуванням початкової ланки шкільної освіти та недостатньо інтенсивним темпом реагування вітчизняної післядипломної педагогічної освіти на нововведення;

- відносною консервативністю, тяжінням до регламентації традиційної практики післядипломної освіти вчителів початкових класів та необхідністю осучаснення і реконструкції її змісту та методології в умовах інформатизації, інтернаціоналізації освіти;

- проголошенням значущості ролі вчителя початкових класів у становленні і розвитку особистості та реальним ставленням до педагога, рівнем престижності професії;

- важливістю врахування світового досвіду розвитку постдипломного навчання вчителів та потребою у збереженні та використанні кращих надбань у розбудові вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів.

Здолання окреслених суперечностей потребує концептуального визначення детермінант і тенденцій розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів, виявлення чинників впливу на продуктивність її діяльності на різних етапах, їх урахування в подальшій розбудові неперервної освіти в Україні.

Актуальність проблеми, недостатня розробленість та відсутність її цілісного бачення, необхідність розв'язання наявних суперечностей, потреба реалізації позитивних ідей історико-педагогічного досвіду в сучасному освітньому просторі зумовили вибір теми дослідження **«Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948 – 2012 рр.)»**.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тем науково-дослідної роботи Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради з проблем «Теоретико-методологічні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення її кадрового забезпечення» (державний реєстраційний номер 0104U010624) та «Історико-педагогічні

аспекти розвитку неперервної освіти в Україні та зарубіжжі» (державний реєстраційний номер 0115U002891). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 1 від 20.01.2012 р.) і погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 28.02.2012 р.).

Об'єкт дослідження – післядипломна освіта педагогічних працівників в Україні.

Предмет дослідження – теорія і практика післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні у період з 1948 р. до 2012 р.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні теоретико-методичних засад розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів (1948-2012 рр.) та розкритті можливостей творчого застосування продуктивного досвіду минулого в розбудові сучасної неперервної педагогічної освіти України.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу джерельної бази окреслити історіографію проблеми та визначити сутність базових понять дослідження.

2. Розкрити характер змін, що відбувалися впродовж розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів із середини ХХ до початку ХХІ століття на основі ретроспективного аналізу.

3. Обґрунтувати періодизацію розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948-2012 рр.).

4. Виявити чинники, які впливали на розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні протягом виокремлених періодів.

5. Визначити тенденції розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні з 1948 р. до 2012 р.

6. Окреслити можливості реактуалізації продуктивних ідей досвіду вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів для творчого використання в майбутньому; визначити перспективи її розвитку в Україні.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1948 р. до 2012 р. Нижньою межею дослідження визначено 1948 р., що пов'язуємо із затвердженням низки положень (про роботу райпедкабінетів, інспекторів, кущових і шкільних методичних об'єднань), основним із яких було «Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти УРСР», де проголошувалася обов'язковість і систематичність підвищення кваліфікації вчителів; було окреслено шляхи вдосконалення та взаємодії складових методичної служби, характер співпраці і підпорядкування, уточнено статус закладів удосконалення кваліфікації вчителів, їх мету, завдання, структуру і зміст.

Верхня межа дослідження – 2012 р. – пов'язана з прийняттям низки законів, наказів і положень, що внесли концептуальні зміни у функціонування закладів післядипломної освіти у зв'язку з модернізацією галузі, реконструкцією змісту і методології підвищення кваліфікації вчителів початкової ланки освіти. Ці документи (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Закон України «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.); Державний стандарт початкової загальної освіти, нові навчальні програми, що є чинними з 2012 р.) детермінували зміни в структурі та змісті планів і програм початкової освіти, що потребувало відповідної підготовки вчителів початкової школи в середовищі післядипломної освіти, опанування новими для них видами діяльності.

Концепція дослідження полягає в цілісному відтворенні історії розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні, а мета і завдання роботи зумовили обґрунтування концептуальних положень, які визначають логіку наукового пошуку.

Концепція ґрунтується на розумінні післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні як поліфункціональної *системи*, що є складовою післядипломної освіти та діє у взаємозв'язку з початковою шкільною та вищою педагогічною освітою у складі неперервної. Цей науковий феномен розуміємо також як цілеспрямовану діяльність системи закладів і установ або дипломованого фахівця, детерміновану специфічними завданнями, змістом початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти, особливостями професійної діяльності вчителів початкових класів, результатом якої стає їх професіоналізація.

Концепцію дослідження складають три *концепти*: *методологічний*, *історичний* і *процесуальний*, – що розглядаються в єдності та взаємодії протягом кожного історичного періоду та сприяють реалізації мети і завдань дисертаційної роботи.

Методологічний розкриває взаємозв'язки між основними методологічними підходами до розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів (системно-історичним, цілісним, хронологічним, синергетичним) та відтворює цілісну картину такого розвитку в діахроному вимірі. *Історичний* забезпечує розгляд проблеми в ракурсі історичної антропології, ретроспекції та герменевтики, що сприяє пошуку джерельної бази й інтерпретації результатів її опрацювання; обґрунтуванню історичних періодів та етапів розвитку системи. *Процесуальний* передбачає творче використання продуктивних ідей досвіду підвищення кваліфікації вчителів початкових класів на засадах педагогічних підходів: компетентнісного, інноваційного, андрагогічного, акмеологічного, суб'єктного.

Логіку дослідження визначає обґрунтування на основі комплексного підходу теоретико-методичних засад проблеми, зокрема розгортання методологічних, структурно-функціональних, змістових та організаційно-методичних змін, що відбувались у післядипломній освіті вчителів початкових класів в Україні 1948-2012 рр. Отже, розвиток післядипломної освіти вчителів

початкових класів в Україні розглядається як відкритий процес поступових змін, що відображає еволюцію змісту, структури і методології в діяльності початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти, спрямованої на професійне зростання фахівців. На підґрунті аналізу цих змін формулюються тенденції її розвитку.

Генезис системи здійснюється в єдності з розвитком суспільства, педагогічної думки, вітчизняної освіти і може бути представлений як послідовні періоди, якісно відмінні один від одного: формувальний, теоретико-реформаційний, модернізаційний. Обґрунтування періодизації сприяє увиразненню особливостей змісту і напрямів діяльності структурних підрозділів відносно самостійної освітньої галузі в зазначений період.

Розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів притаманний еволюційний, хвилеподібний, іноді повільно-динамічний характер із поступовою активізацією наукових пошуків і практичних змін, викликаних періодичним реформуванням початкової ланки шкільної освіти. Йому були властиві цільові, змістові, методичні особливості, зумовлені темпами розвитку суспільства, педагогічної науки і шкільної практики, зокрема неодноразовою реструктуризацією початкової ланки освіти та реконструкцією її змісту в умовах частих реформаційних змін; специфікою педагогічної діяльності вчителів школи I ступеня. Це зумовило поступову реструктуризацію, розширення функцій, оновлення змісту і методології післядипломної освіти вчителів початкових класів.

Науково-історична рефлексія дослідження як джерело прогнозування та проектування розбудови післядипломної педагогічної освіти в Україні конкретизує напрями й орієнтири професійного розвитку педагогів: орієнтація на екологізацію початкової освіти як умову формування ноосферного суспільства; удосконалення змісту постдипломної освіти після приведення стандартів початкової освіти, чинних програм і підручників для початкової школи у відповідність до вікових особливостей розвитку молодших школярів; пріоритет духовно-морального розвитку та праксеологічної спрямованості в діяльності вчителя початкових класів, акцент на профілактиці його професійного вигорання. Перспективними принципами реалізації окреслених питань є андрагогізація, гуманізація, інноваційність, інформатизація й інтернаціоналізація, актуальні в умовах мінливого світу.

Методи дослідження. З метою розв'язання завдань дослідження використано комплекс методів, що на різних його етапах доповнюють один одного, а саме: пошуково-бібліографічний – для систематизації та класифікації джерельної бази (філософської, науково-педагогічної, методичної літератури, архівних матеріалів, нормативних документів, періодики); генетичний є основою для виявлення історичних передумов розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні; історико-педагогічний дає змогу проаналізувати виявлені факти з історії післядипломної педагогічної освіти, відповідну законодавчу базу виокремленого періоду;

ретроспективний у синтезі з попереднім сприяє увиразненню змін, що відображають характер еволюції діяльності галузі в Україні з 1948 р. до 2012 р.; понятійно-термінологічний використано для уточнення контенту окремих педагогічних понять, категорій, термінів відповідно до предмета дослідження; порівняльно-хронологічний дає змогу розробити періодизацію розвитку післядипломної педагогічної освіти вчителів початкових класів в Україні, визначити її тенденції, сформулювати відповідні висновки; герменевтико-логічний застосовано для інтерпретації результатів аналізу першоджерел та узагальнених висновків представників наукової думки; проблемно-прогностичний – для окреслення перспектив розвитку післядипломної складової неперервної педагогічної освіти в Україні. Контамінація цих методів забезпечила добір і аналіз джерельної бази, визначення концептуальних положень дослідження, достовірність отриманих результатів та узагальнювальних висновків.

Джерельну базу дослідження становлять:

1) нормативні документи, які регламентували діяльність закладів і установ методичної служби, що опікувалась організацією післядипломної освіти вчителів початкових класів протягом виокремлених періодів: проекти та матеріали законів, положення про діяльність інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, методичних кабінетів, куштових і шкільних методичних об'єднань, обласних і районних інспекторських служб; проекти і матеріали освітніх реформ, навчальні плани для початкових шкіл та навчально-тематичні плани курсової підготовки вчителів; річні звіти; матеріали нарад, учительських з'їздів, партійні та внутрішньогалузеві накази, постанови, директиви, аналіз змісту яких сприяв забезпеченню цілісного бачення проблеми;

2) архівні документи, зміст яких ілюструє та допомагає доповнити історичну картину подій і явищ, що відбувалися в методичній службі, визначити генезу післядипломної педагогічної освіти: документи керівних органів народної (національної) освіти; статистичні дані; стенограми засідань освітніх установ; матеріали засідань рад (шкільної педагогічної, методичної, науково-методичної, вченої); оригінали звітів методичної служби; листування персоналій і установ з питань функціонування галузі – з фондів Державного архіву Херсонської області (ДАХО); Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України (ЦДАВО). У роботі використано 123 джерела з архівних фондів. Серед указаних джерел є справи, які раніше не було опрацьовано;

3) наративні джерела, що дають змогу визначити характер історичного розвитку системи післядипломної освіти протягом 1948–2012 рр.: монографії та дисертації вітчизняних й іноземних авторів; статті в періодичних радянських і пострадянських виданнях («Рідна школа» (1922–1991 рр. – «Радянська школа», «Начальная школа», «Початкова школа»), збірниках праць, матеріалах наукових конференцій тощо.

Теоретичну основу дослідження складають:

– концептуальні положення про неперервну освіту та парадигмальні напрями її розвитку, що висвітлені в наукових філософських працях (І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, В. Олійник);

– дослідження в галузі історико-педагогічної науки з питань розвитку освіти в Україні (О. Адаменко, Л. Березівська, Т. Завгородня, В. Кузьменко, М. Пантук, І. Стражнікова, В. Сухомлинська, Г. Терещук, В. Чайка, О. Янкович);

– праці, що висвітлюють історичний аспект розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні (І. Жорова, С. Крисюк, А. Кузьмінський, П. Худомінський) та в інших країнах (Т. Десятов, І. Задорожна, Т. Кошманова);

– положення про розбудову змісту початкової освіти, специфіку педагогічної діяльності вчителів у працях українських (Н. Бібік, М. Вашуленко, Я. Кодлюк, Л. Петухова, О. Савченко, І. Ящук) та зарубіжних учених (Ш. Амонашвілі, А. Гін, Н. Маслова, А. Прост);

– теоретичні та практичні розроблення з питань удосконалення післядипломної освіти, що розкривають сучасні підходи до організації підвищення кваліфікації вчителів (В. Андрущенко, Ю. Кузьменко, Н. Протасова, В. Пуцов, В. Химинець).

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– системно досліджено науково-педагогічну проблему розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.) як соціально-педагогічного явища та відкритої, динамічної системи, що до сьогодні не була предметом цілісного вивчення; з'ясовано її теоретико-методичні засади;

– обґрунтовано періодизацію розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні з 1948 р. до 2012 р.: I період (1948–1970 рр.) – формувальний (перший етап – 1948–1963 рр.; другий етап – 1964–1970 рр.); II період (1971–1990 рр.) – теоретико-реформувальний (перший етап – 1971–1983 рр.; другий етап – 1984–1990 рр.); III період (1991–2012 рр.) – модернізаційний (перший етап – 1991–2001 рр.; другий етап – 2002–2012 рр.);

– визначено загальні провідні тенденції: неперервного, відносно динамічного вдосконалення післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні 1948–2012 рр., яке детермінували конструктивні зрушення в розвитку початкової освіти, педагогічної науки і практики; постійної уваги держави до забезпечення початкової школи кваліфікованими педагогічними працівниками; конструктивного зміщення акцентів у завданнях і функціях, формах і методах підвищення кваліфікації вчителів початкових класів; постійного пошуку шляхів оптимізації діяльності початкової шкільної та післядипломної освіти вчителів початкових класів, можливостей швидкого реагування закладів і установ післядипломної освіти на реформаційні й інноваційні зміни в освіті; та водночас виявлено тенденції періодичного зниження вмотивованості вчителів початкових класів

до творчої праці, падіння престижності професії; надмірного перевантаження вчителів початкових класів звітною документацією, вимогами, не передбаченими посадовими обов'язками; постійної загрози скорочення, злиття, реорганізації, інших деструктивних трансформацій структурних підрозділів галузі через соціально-економічні проблеми в Україні.

– виявлено чинники, які впливали на розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні досліджуваного періоду: зовнішні (суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-просвітницькі), внутрішні (освітньо-нормативні, поліпарадигмальні, організаційно-методичні, особистісно-аксіологічні, інноваційно-конструктивні, полідисциплінарні, інформаційно-технологічні), а також системоутворювальні (взаємоузгодженість зовнішніх і внутрішніх впливів);

– розкрито характер методологічних, структурно-функціональних, змістових та організаційно-методичних змін у розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні середини ХХ – початку ХХІ століття;

– окреслено можливості реактуалізації продуктивних ідей досвіду розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів для творчого використання в майбутньому;

– визначено перспективи розвитку післядипломної освіти в Україні (розроблення механізмів швидкого та гнучкого реагування системи на освітні нововведення; екстраполяція вітчизняного та іноземного досвіду з проблеми в теорію і практику сучасної післядипломної педагогічної освіти; узгоджена взаємодія її структурних складових, наступність у роботі ланок неперервної освіти; посилення праксеологічної, акмеологічної, аксіологічної спрямованості підготовки фахівців; упровадження альтернативних форм підвищення кваліфікації освітян; створення системи стимулів для вмотивованості до професійного зростання фахівців і профілактика їх професійного вигорання та ін.);

– з'ясовано сутність понять «післядипломна освіта вчителів початкових класів» та «розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів».

Уточнено передумови виникнення і становлення післядипломної освіти на території України; її сучасний стан; потенціал впливу прогресивних ідей педагогів-гуманістів на професіоналізацію вчителів початкових класів.

Подальшого розвитку набули: теоретичні положення про післядипломну освіту як поліаспектний феномен, що розглядається як явище, процес і результат, діяльність, вид та умова діяльності, середовище і засіб професіоналізації фахівців; історіографія проблеми дослідження.

До наукового обігу введено невідомі та маловідомі архівні документи: 1) ДАХО (Державного архіву Херсонської області (Ф – Р 2239; Ф – 2419)); 2) ЦДАВО (Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України (Фонд 166)).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати та висновки використано в розробленні авторського спецкурсу «Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)», укладених до нього:

навчальної програми, методичних рекомендацій, навчального посібника для слухачів курсів підвищення кваліфікації, викладачів закладів післядипломної освіти і вчителів шкіл; ними доповнено тематику лекційних і семінарських занять курсового навчання вчителів початкових класів у післядипломній освіті. Фактологічний матеріал і джерельна база дослідження можуть бути підґрунтям для початку наукових розвідок студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів з історії розвитку початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Основні **результати дослідження впроваджено** в навчальний процес Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (акт про впровадження № 188/16-07 від 13.02.2015 р.), Вінницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (акт про впровадження № 01/21-51 від 26.01.2015 р.), КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (акт про впровадження № 4 від 05.02.2015 р.), Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (акт про впровадження № 2/4-130 від 18.02.2015 р.), Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (акт про впровадження № 56 від 23.02.2015 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (акт про впровадження № 01-23/138 від 03.03.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. У статтях [10; 22; 69], опублікованих у співавторстві, автором визначено ідеї досліджень, зібрано та інтерпретовано дані щодо розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні в другій половині ХХ століття. У кожній з опублікованих колективних монографій автору належить розділ «Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (початок ХІХ – середина ХХ ст.)» [3]; «Вплив педагогічної спадщини В. Сухомлинського на професіоналізацію вчителів початкової школи» [4].

Апробація результатів дослідження здійснювалася через обговорення основних положень і результатів наукового дослідження на науково-практичних конференціях, семінарах і педагогічних читаннях: *30 міжнародних*: «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти» (Херсон, 2011); «Інноваційні технології у професійному розвитку педагогічних працівників» (Біла Церква, 2012); «Содержание и технологии внеучебной работы в высшей школе» (Биробиджан, 2012); «Педагогические основы становления субъектности в образовательном пространстве: проблема, поиск, решение» (Биробиджан, 2012); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2012, 2014); «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика» (Суми, 2012); «Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти» (Севастополь, 2012); «Етнопедагогіка: діалог культур» (Хмельницький – Івано-Франківськ, 2012); «Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість» (Луганськ-Москва, 2012); «Образование: традиции и инновации» (Прага, Чеськая Республіка, 2012); «ІІІ Вахтеровские чтения», посвященные 160-летию со дня рождения В. П. Вахтерова» (Арзамас, 2013); «Международный научно-

образовательный форум» (Биробиджан, 2013); «Педагогические основы становления субъектности в образовательном пространстве: проблема, поиск, решение» (Биробиджан, 2013); «Педагог третьего тысячелетия: теоретико-методологичний дискурс» (Дрогобич, 2013); «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (Кіровоград–Павлиш, 2013, Миколаїв, 2014, Херсон, 2015); «Управління в освіті» (Львів, 2013); «Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету» (Миколаїв, 2013); «Инновационная деятельность в образовании» (Москва – Пушкино, 2013); «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2013); «Педагогіка А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі» (Полтава, 2013); «Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития», 2-й этап (Мінськ, Білорусь, 2013); «Социальная работа в России: тенденции и перспективы» (Таганрог, 2013); «Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика» (Херсон, 2013, 2014); «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті педагогічних ідей Фрідріха Фребеля» (Херсон, 2014); «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2014); «Сучасна початкова освіта: традиції, інновації та перспективи» (Херсон, 2015); *20 всеукраїнських*: «Формування та розвиток професійної компетентності сучасного педагога в системі неперервної освіти» (Миколаїв, 2011); «Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика» (Херсон, 2011, 2012); «Освітня галузь «Технологія»: реалії та перспективи» (Київ, 2012); «Ян Амос Коменський – великий педагог минулого (до 420-річчя від дня народження)» (Херсон, 2012); «Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці» (Луганськ, 2012); «Проблеми технологічної освіти в сучасних умовах» (Чернігів, 2012); «Актуальные вопросы и перспективы профессионального образования» (Сімферополь, 2012); «Виховання громадянина-патріота в педагогіці В. О. Сухомлинського та сучасній освітній практиці» (Кіровоград-Павлиш, 2012); «Державно-громадське управління сучасним закладом освіти» (Херсон, 2012); «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень» (Вінниця, 2013); «Освіта і наука в Україні» (Дніпропетровськ, 2013); «Історико-педагогічні дослідження в Україні: сучасний стан та тенденції» (Хмельницький, 2013); «Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень» (Хмельницький, 2013); «Психолого-педагогічне забезпечення професійної підготовки фахівців технічного, економічного та гуманітарного профілю» (Херсон, 2014); «Проблеми сучасного менеджменту: співвідношення теорії та практики» (Херсон, 2014); «Виховання особистості: національно-патріотичний вимір» (Херсон, 2015); «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами» (Херсон, 2015); «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика» (Івано-Франківськ, 2016); «Педагогічна практика як перша ланка практичного засвоєння педагогічної професії» (Хмельницький, 2016); *11 регіональних та обласних*: «Державно-громадське управління сучасним засобом освіти» (2011);

«Вірний науковій істині: до 115-річчя з дня народження Л. С. Виготського» (2011); «Всебічний розвиток гармонійної особистості дошкільника та молодшого школяра в умовах сучасності» (2012); «Педагогічна спадщина А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського: історія та сучасність» (2013); «Інноваційні підходи до викладання гуманітарних дисциплін у сучасній школі» (2013); «Формування у дітей і молоді ціннісного ставлення до держави і суспільства» (2013); «Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: управління інноваційними змінами» (2013); «70-річний шлях Херсонської області – досягнення та перспективи розвитку» (2014); «Виховання щасливої особистості у вимірі соціокультурних викликів» (2014); «Педагогіка К. Д. Ушинського: історія та сьогодення» (2014); «Г. Костюк – видатний психолог сучасності: ідеї, пошуки, перспективи» (2014).

Публікації. Основні положення дослідження відображено в 77 публікаціях (5 у співавторстві): 4 монографіях (2 одноосібні), 1 навчальній програмі спецкурсу, 1 навчально-методичних рекомендаціях, 1 навчальному посібнику, 35 статтях, опублікованих у збірниках наукових праць, що входять до переліку фахових видань України (32 одноосібні), 7 закордонних публікаціях у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 6 статтях у збірках і педагогічних виданнях, 22 матеріалах, тезах науково-практичних конференцій.

Кандидатську дисертацію на тему «Підготовка вчителів початкових класів у післядипломній освіті до формування наукової картини світу в учнів» (спеціальність 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти) захищено в 2011 р. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (721 найменування, з них 123 – архівні матеріали), 12 додатків. Основний текст дисертації – 387 сторінок, загальний обсяг роботи – 487 сторінок. Робота містить 18 таблиць, 14 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, концепцію та методи дослідження; окреслено його хронологічні межі; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про їх апробацію та впровадження.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади розвитку післядипломної педагогічної освіти**» схарактеризовано історіографію проблеми, проаналізовано її історичний аспект, визначено сутність базових понять наукового пошуку.

З цією метою було використано філософські праці, роботи з методології та історії педагогіки, наукові праці з дотичних тем, де розглядалися загальні питання історії розвитку вітчизняної

педагогічної думки, українського шкільництва, змісту початкової школи у ХХ столітті, що впливало на становлення й функціонування післядипломної педагогічної освіти. Ураховано також специфіку діяльності початкової школи; особливості розвитку національної вищої педагогічної освіти, післядипломної освіти в різних регіонах країни; характеристику педагогічних принципів навчання дорослих. Вивчення джерельної бази дало змогу з'ясувати, що, хоча генеза і сучасний стан післядипломної освіти в Україні були предметом докладного розгляду вченими, однак цілісного дослідження проблеми розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.) здійснено ще не було.

Продуктивність наукового пошуку мало забезпечити уточнення понятійно-категоріального апарату. Розгляд концептів «освіта», «розвиток», «післядипломна освіта» в науково-педагогічному дискурсі сприяв визначенню контенту понять «післядипломна освіта вчителів початкових класів» та «розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів».

Зважаючи на поліаспектність феномена, післядипломну освіту вчителів початкових класів у дослідженні ми розглядали як соціально-педагогічне явище в основних площинах: соціально-філософській, інституційній, процесуальній. В історичній ретроспективі визначили її контент як цілеспрямовану діяльність системи освітніх закладів і установ або дипломованого фахівця, детерміновану специфічними завданнями, змістом початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти, особливостями професійної діяльності вчителів початкових класів, результатом якої стає їх професіоналізація.

Трактуючи професіоналізацію як процес і очікуваний результат післядипломної освіти вчителів, що охоплює періоди професійного становлення і розвитку педагогів, проаналізували зміст близьких за значенням дефініцій (професіоналізм, професійна компетентність, педагогічна майстерність, суб'єктне становлення, професійний розвиток) для більш точного і коректного застосування термінів у роботі.

З метою забезпечення цілісності дослідження уточнено передумови виникнення й особливості становлення вітчизняної післядипломної освіти, проаналізовано характер тогочасних змін. Опрацювання джерельної бази дослідження дало змогу виокремити й обґрунтувати періоди розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні: I період (1948–1970 рр.) – формувальний (1 етап – 1948–1963 рр.; 2 етап – 1964–1970 рр.); II період (1971–1990 рр.) – теоретико-реформувальний (1 етап – 1971–1983 рр.; 2 етап – 1984–1990 рр.); III період (1991–2012) – модернізаційний (1 етап – 1991–2001 рр.; 2 етап – 2002–2012 рр.).

У другому розділі «**Формування змісту та оновлення форм і методів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів в УРСР (1948–1970 рр.)**» проаналізовано процеси, що відбувалися в діяльності відновленої в повоєнні роки складової освіти України радянського періоду, що поступово набувала стійких ознак системи. Початком розвитку післядипломної освіти вчителів

початкових класів вважаємо 1948 р., коли більшість працівників початкової школи порівняно з попередніми роками вже здобули педагогічну освіту; на території України була створена й узгоджено функціонувала сукупність закладів і установ методичної служби для забезпечення професійного розвитку педагогів; затверджено низку документів, що уточнювали мету і завдання складової педагогічної освіти, регламентували її діяльність. Положення ухвалених постанов декларували обов'язковість, систематичність, плановий характер підвищення кваліфікації вчителів, відповідно до чого було оновлено зміст діяльності її складових: райпедкабінетів, методкущів, методоб'єднань, інспекторів облвню, райвно.

Протягом 1948–1970 рр. відбувалося накопичення вітчизняного досвіду підвищення кваліфікації вчителів початкових класів та формування на його засадах змісту післядипломної освіти фахівців: 1 етап (1948–1963 рр.) визначався нарощенням емпіричного досвіду організації підвищення кваліфікації в повоєнний період; 2 етап (1964–1970 рр.) характеризувався першими спробами теоретичного обґрунтування змісту підвищення кваліфікації фахівців, поживаленням комплексної методичної роботи з учителями початкових класів.

Основними ознаками тогочасної діяльності методичної служби УРСР стали централізація і стандартизація освіти, пріоритет ідейно-політичної підготовки освітян. Надмірні заідеологізованість та регламентація змісту підвищення кваліфікації гальмували професійний розвиток учителів початкових класів. Спроби реформування освітньої галузі в 1956–1964 рр. незначною мірою торкнулися початкової ланки освіти. Увагу науковців ще не було достатньо зосереджено на розв'язанні проблем організації початкового навчання та професійної готовності вчителів, проте поодинокі напрацювання і розробки почали з'являтися.

У 50–60-х рр. ХХ століття відбулося остаточне зміщення акцентів у функціях і завданнях методичної служби з докваліфікації вчителів початкових класів до підвищення їх кваліфікації. Більше уваги приділялося забезпеченню початкових шкіл кваліфікованими кадрами; накопиченню емпіричного досвіду організації методичної роботи з учителями; застосуванню нових форм і методів їх післядипломної освіти. Створення груп продовженого дня зумовило необхідність підготовки фахівців в інститутах удосконалення кваліфікації вчителів до виконання нового виду діяльності. Водночас новоствореній системі підвищення кваліфікації вчителів ще були властиві відсутність оновленого положення про роботу інститутів, що спричинювали невизначеність місця закладів у системі народної освіти; невисокі вимоги до кваліфікації вчителів початкових класів порівняно з учителями-предметниками; повільне зростання рівня престижності професії.

Деструктивним кроком стала тоді реструктуризація досліджуваної ланки освіти – ліквідація в 1956 році райпедкабінетів, що призвело до погіршення якості післядипломної освіти вчителів початкових класів, проходження ними курсового і семінарського навчання. Функції цих установ було

перенесено у школи, де не було ресурсів для їх належного виконання, а вчителям початкових класів бракувало допомоги з фахових питань.

Служби обласного рівня намагалися компенсувати прогалину в системі підвищення кваліфікації організацією дворічних курсів без відриву від виробництва, різнотермінових курсів для сільських учителів; поширенням практики виїзних заходів працівників народної освіти для поліпшення ідейно-політичної грамотності фахівців та методичної допомоги на місцях. Створення педагогічних кабінетів на громадських засадах, шкіл передового педагогічного досвіду, педагогічних лекторіїв, університетів політичної освіти та поновлення роботи опорних шкіл після затвердження положень 1964 р. (про методичну роботу з учителями, обласний (міський) інститут удосконалення кваліфікації вчителів, опорні школи, школи передового педагогічного досвіду та ін.) дещо покращило ситуацію, однак у цілому вона залишалась тривожною, а пріоритетного значення в підвищенні кваліфікації вчителів надавалося самоосвіті.

Не припинялася робота з вивчення й популяризації досвіду «вчителів-маяків» (пізніше – перспективного, передового педагогічного досвіду). Його поширення поступово набувало більш продуктивних форм: від організації педагогічних виставок, ознайомлення з кращими ідеями та зразками наочності під час виїзних зустрічей до відображення в методичних розробках, публікаціях у періодичній пресі та фахових і науково-популярних виданнях. Спадщина творчих персоналій (К. Голобородька, В. Сухомлинського, І. Ткаченка, І. Федоренка), досвід яких вибудовувався у вказаний історичний період під впливом тогочасних прогресивних ідей, є вагомим ресурсом у розбудові національної, зокрема й післядипломної освіти.

Позитивними тенденціями періоду визначено такі: увага держави і суспільства до забезпечення більшості вчителів початкових класів педагогічною освітою та підвищення їхньої кваліфікації на засадах обов'язковості та систематичності; розширення нормативної бази, що регламентувала роботу відповідних закладів і установ; поступове оновлення змісту і структури початкової освіти; накопичення теоретичного доробку науковців з актуальних освітніх питань, прагнення до поєднання теорії з практикою, відсутність якої визнавали вчені й освітяни; розширення напрямів, форм і методів підвищення кваліфікації фахівців, надання цим напрямам більш змістовного наповнення; поліпшення методичної грамотності вчителів початкових класів; обґрунтування прогресивними педагогами гуманістичних виховних систем та поширення педагогічних ідей серед освітянського загалу.

Водночас простежувалися й негативні тенденції, що полягали в надмірній заідеологізованості змісту післядипломної освіти вчителів початкових класів, русифікації українського суспільства, реструктуризації методичної служби; уніфікації тематики курсового навчання працівників початкової школи; відсутності вмотивованості до самоосвіти і підвищення кваліфікації (небажання брати участь у методичних заходах, формальне виконання наказів і директив та поява таких явищ, як процентоманія, ведення подвійної документації).

У третьому розділі «Удосконалення змісту, форм і методів підвищення кваліфікації вчителів початкової школи в Українській РСР (1971–1990 рр.)» розкрито роботу з оновлення змісту і методології перепідготовки вчителів початкових класів. Окреслено передумови створення педагогічного новаторського руху та схарактеризовано вплив гуманістичних ідей його представників на розвиток післядипломної освіти українського вчительства.

Для другого (теоретико-реформаційного) періоду розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні були властивими спроби фундаменталізації змісту післядипломної освіти, розширення форм курсового навчання і контролю рівня підвищення кваліфікації фахівців, зумовлені наданням теоретичного підґрунтя змісту початкової освіти, її періодичною реструктуризацією в результаті впровадження освітніх реформ (1971–1990 рр.). У цьому періоді виокремлено два етапи: 1 етап (1971–1983 рр.) теоретичне обґрунтування та реконструкція змісту перепідготовки вчителів в умовах переходу початкової ланки освіти на трирічний термін навчання; 2 етап (1984–1990 рр.) – трансформації в підвищенні кваліфікації вчителів початкових класів у період реформування шкільної освіти 1984 р. та постреформаційні роки.

Перехід початкової школи на новий термін навчання зумовив необхідність включення педагогічної науки в розбудову змісту початкової освіти. Упровадження новацій потребувало належного рівня методичної грамотності вчителів початкових класів, а майстерне застосування навчального забезпечення – їх відповідної підготовки. Таку діяльність регламентували нові документи: «Положення про методичну роботу з учителями загальноосвітніх шкіл Української РСР», «Положення про обласний (міський) інститут удосконалення вчителів» (1971 р.) та ін.

У цей період відбувалося зародження «школи викладання» в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів шляхом створення перших кафедр у центральних інститутах країни. Особливістю етапу стало і теоретичне обґрунтування проблеми перспективного педагогічного досвіду; його впорядкування відповідно до розроблених ученими критеріїв. Конструктивні зміни відбулися щодо розширення змісту в післядипломному навчанні вчителів, відповідно до оновлення змісту початкової освіти та поліпшення справи підручникотворення; навчальні плани курсів було доповнено темами з актуальних методичних та психологічних питань. Перші спроби забезпечення диференційованого навчання, гнучкості і варіативності змісту курсового навчання вчителів початкових класів було зроблено водночас із застосуванням нових форм його контролю, введенням атестації як нової форми підвищення кваліфікації педагогів.

Робота вчителів початкової школи в новостворених класах вирівнювання та класах підготовки до навчання майбутніх першокласників у початковій школі потребувала спеціальної підготовки, яку також забезпечувала методична служба.

Популярними тогочасними формами роботи районних методичних кабінетів стали проблемно-пошукові семінари, тематичні декади, творчі звіти вчителів, колективів, засідання методичної ради

кабінету, видавнича діяльність. Центральними функціями інспекторів шкіл були контролююча, інструктивна та організаційно-методична. У внутрішньошкільній методичній роботі з'явилися нові та реактуалізовані організаційні форми: стажування, наставництво, творчі групи вчителів-дослідників.

Реформування галузі у 80-х роках ХХ століття, що зумовило поступовий перехід на навчання дітей з шести років тривалістю чотири роки (1–4 класи), детермінувало значні зміни в розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів. Зокрема трансформацій зазнав зміст початкової та, відповідно, післядипломної освіти. Потреба в реалізації у масовій початковій школі принципів та ідей розвивального навчання актуалізувала необхідність розробки належного методичного забезпечення; висвітлення особливостей організації освітнього процесу для дітей шестирічного віку. Учені і методисти наголошували на психологічному аспекті професійної підготовки фахівців початкової школи, що відбивалися в змісті післядипломної освіти вчителів.

Конструктивними нововведеннями етапу стали спроби реалізації оновленого змісту курсового навчання вчителів початкових класів, у якому вже враховувалися запити слухачів; теоретичне обґрунтування питань готовності вчителів до творчої праці, визнання пріоритетним напрямом організацію проблемно-дослідницької діяльності в післядипломній освіті фахівців; підвищення престижу вчителя початкових класів; розроблення системи стимулів для них, надання можливостей для проживання, медичного обстеження і лікування через створення профілакторіїв під час курсового навчання. Особливістю етапу було виникнення такого перспективного напрямку в освіті, як рух педагогів-новаторів, що за короткий термін набув популярності та прихильності з боку радянського вчительства.

Негативними тенденціями періоду залишалися заідеологізованість, стандартизація і жорстка регламентація змісту освіти. Відчутними були відсутність готовності галузі до впровадження реформ в початковій та післядипломній освіті (1984 р.), спостерігалася її неспроможність вчасно і якісно забезпечити належну підготовку освітян до роботи в умовах нововведень. Часто в курсовому навчанні вчителів початкових класів перевага надавалася екстенсивним методам, що в умовах постійного зростання кількості інформації було не продуктивним. Деструктивним було також нівелювання проблем підготовки фахівців до роботи за програмами трирічної початкової школи, за якими ще тривалий час працювала значна частина вчителів. Все частіше робота з упорядкування передового досвіду виконувалася формально.

У четвертому розділі «**Модернізація післядипломної освіти вчителів початкових класів у незалежній Україні (1991–2012 рр.)**» проаналізовано трансформаційні процеси у вітчизняній післядипломній педагогічній освіті в період концептуальних освітніх змін; окреслено основні риси реконструкції змісту і методології післядипломної освіти вчителів початкових класів; висвітлено особливості функціонування сучасної вітчизняної післядипломної освіти як органічної складової неперервної; з'ясовано перспективи руху України у світовий освітній простір, доцільність і

можливості імплементації досвіду інших країн у вітчизняну систему неперервної освіти.

Вектор розвитку українського суспільства, зокрема в напрямі відродження національної освіти, було кардинально змінено в 1990 році, після здобуття Україною державного суверенітету. Докорінні зміни в діяльності вітчизняної післядипломної освіти зумовили виокремлення й обґрунтування наступного періоду – модернізаційного (1991–2012 рр.). Неоднорідність подій, явищ, що відбувалися впродовж нього, зумовили необхідність виокремлення двох етапів: 1 етап (1991–2001 рр.) – трансформаційні освітні процеси в контексті генезису національних ідей; 2 етап (2002–2012 рр.) – реконструкція змісту і методології післядипломної освіти вчителів початкових класів в умовах інформатизації та інтернаціоналізації освіти, коли галузь набувала нового значення.

Основною подією першого десятиріччя розбудови національної системи освіти стало надання післядипломній педагогічній освіті офіційного статусу. Нормативні документи 90-х років минулого століття засвідчили не тільки оновлення її змісту, а й забезпечення продуктивного фахового розвитку кожного вчителя в цій системі. З'явилася потреба в подальшому коригуванні змісту післядипломної освіти вчителів початкових класів відповідно до професійних запитів педагогів з урахуванням рівня професійної освіти, фахового досвіду тощо.

Для першого етапу модернізаційного періоду були характерними такі негативні явища: втрата початковою школою багатьох професійно підготовлених та здібних педагогів через недостатнє фінансове забезпечення галузі; зниження мотивації до педагогічної праці та престижності професії і, відповідно, погіршення якості викладання навчальних предметів; загроза скорочення та реорганізації закладів вітчизняної методичної служби з економічних причин. Для виходу з тогочасного проблемного стану було ініційовано створення сфери платних освітніх послуг; реструктуризацію системи післядипломної освіти зі спробами надання їй більш масштабних функцій і завдань, розбудову нових напрямів роботи й оновлення змісту. Актуальною в післядипломній педагогічній освіті на деякий час стала перепідготовка вчителів, що передбачала опанування іншими професіями (психологів, програмістів, бухгалтерів), які вважалися тоді перспективними.

На початку першого десятиріччя XXI століття здійснювалися активні дослідження з модернізації освітньої політики, яким передував детальний аналіз наявних проблем освітнього сектора та пошук механізмів їх розв'язання. У низці нових стратегічних документів 2002 р. було наголошено на важливості високого рівня професійного розвитку вчителів незалежної держави: Закон України «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті», Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні. Початкова школа та післядипломна освіта в Україні у зв'язку зі змінами керувалися відповідними листами, інструкціями, положеннями та документом «Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)». Центральне місце в системі післядипломної освіти педагогічних кадрів знову належало підвищенню кваліфікації.

Основними тенденціями розвитку тогочасної освіти стали: відмова від її заідеологізованості;

інтернаціоналізація та інформатизація педагогічної освіти; орієнтація на інтенсифікацію навчально-виховного процесу в школах та оптимізацію використання ресурсів. У цей період відбулася трансформація цілей та структури закладів системи післядипломної освіти. Було розширено функції; оновлено зміст, методологію післядипломної освіти вчителів початкових класів; відновлено диверсифікацію форм і методів постдипломного навчання. Освітняни отримали кращі можливості для професійного розвитку завдяки швидкому реагуванню інституцій післядипломної освіти на їх професійні запити.

Для вчителів початкових класів було створено сприятливі умови щодо оволодіння специфічними видами діяльності, актуальними у зв'язку з прийняттям нових Державних стандартів початкової загальної освіти (інклюзивне навчання, комп'ютерна грамотність, іноземна мова). Збільшення спектру напрямів детермінувало оновлення змісту початкової та післядипломної освіти.

З огляду на спрямованість вітчизняної освіти до інтеграції у світовий освітній простір, нами розглянуто вплив інтернаціоналізації та світових тенденцій розвитку неперервної освіти на відповідну діяльність в Україні. Визначення спільних та відмінних рис у їх діяльності сприяли конкретизації можливостей екстраполяції досвіду країн світу в наявний вітчизняний, що є перспективним напрямом у розробці орієнтирів розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні.

У п'ятому розділі «**Тенденції та перспективи розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів у структурі неперервної освіти України**» на основі синтезу порівняльно-хронологічного та герменевтико-логічного методів опрацьовано результати дослідження, визначено основні тенденції функціонування галузі на кожному етапі. Застосування проблемно-прогностичного методу сприяло окресленню перспектив розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів.

Узагальнення результатів дослідження дало змогу визначити причини, що гальмували розвиток вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів протягом окресленого періоду: загальногалузеві (стагнація та повільний розвиток освітньої галузі, педагогічної думки, обмежена увага до проблем підвищення кваліфікації; непродуманість освітніх реформ; матеріальні проблеми); внутрішньогалузеві (невизначеність статусу післядипломної педагогічної освіти; заідеологізованість змісту і завдань післядипломної педагогічної освіти; обмеженість ресурсів для інформування вчителів про нове в педагогіці; проблеми вивчення й розповсюдження передового педагогічного досвіду; реструктуризація галузі та ліквідація її підрозділів); специфічні для післядипломної освіти вчителів початкових класів (втрата престижності професії; проблеми змісту та навчально-методичного забезпечення початкової освіти; кадрове забезпечення початкової школи та методичної служби; ускладнення функцій, невиправдані перевантаження – документація, численні конкурси, інші навантаження, не передбачені посадовими обов'язками).

Простеження на основі ретроспективного аналізу характеру методологічних, структурно-функціональних, змістових та організаційно-методичних змін післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні середини ХХ – початку ХХІ століття дало змогу виявити чинники і тенденції її розвитку.

Аналіз трансформацій мети освіти на різних етапах розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів дав змогу визначити пріоритети в завданнях галузі кожного періоду. Перший характеризувався передусім домінуванням ідейно-політичної підготовки вчителів над забезпеченням ділової кваліфікації фахівців. Під час другого акцент цілепокладання було дещо зміщено у бік удосконалення професійної майстерності, вдосконалення кваліфікації; роль політичної освіти було дещо зменшено. У третьому періоді вектор розвитку галузі кардинально змінився: спостерігалися орієнтація на розвиток професійної компетентності та особистісне зростання педагогів, нівелювання ідеологічних нашарувань у змісті післядипломної освіти, увага до іноземного досвіду.

До структурно-функціональних змін у післядипломній освіті вчителів початкових класів в Україні належали: поступове розширення й ускладнення функцій інституцій, що забезпечували післядипломну освіту вчителів початкових класів у 1948–2012 рр.; реструктуризація початкової школи та післядипломної педагогічної освіти, що детермінували оновлення змісту післядипломної освіти вчителів початкових класів. Такі зміни відбувалися на кожному етапі та визначалися тяжінням до осучаснення, вдосконалення; простежувалась і реконструкція професіограми вчителя початкових класів.

Змістові зміни полягали насамперед у поступовому збільшенні протягом усіх періодів кількості навчальних модулів у курсовому навчанні, розширенні тематики лекцій, семінарських і практичних занять, забезпеченні диференціації курсового навчання вчителів; урізноманітненні організаційних форм роботи для поліпшення рівня теоретичних і методичних знань фахівців, розширенні можливостей надання їм практичних умінь. Особливістю пострадянського періоду стало послаблення, а згодом і відмова від ідейно-політичної складової змісту освіти вчителів.

Характеристика сучасного стану післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні; урахування специфіки їх педагогічної діяльності та постдипломного навчання дало змогу визначити перспективні напрями розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні. До них віднесено розроблення механізмів швидкого та гнучкого реагування системи на освітні нововведення; екстраполяцію вітчизняного та іноземного досвіду з проблеми в теорію і практику сучасної післядипломної педагогічної освіти; узгоджену взаємодію її структурних складових, наступність у роботі ланок неперервної освіти; посилення праксеологічної, акмеологічної, аксіологічної спрямованості підготовки фахівців; упровадження альтернативних форм підвищення кваліфікації освітян; створення системи стимулів для вмотивованості до професійного зростання фахівців і

профілактика їх професійного вигорання та ін.

Проведене дослідження дало змогу системно проаналізувати проблему розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів (1948–2012 рр.), узагальнити результати та сформулювати такі **висновки**:

1. Історіографічний аналіз проблеми дослідження засвідчив нерівномірність уваги вітчизняних науковців до проблем післядипломної освіти вчителів, зокрема початкових класів, протягом періодів її розвитку. У результаті опрацювання джерельної бази з'ясовано, що попри інтерес учених до питань професійного розвитку педагогічних працівників, кількість теоретичних і методичних розроблень з проблеми в обраних хронологічних межах зростала досить повільно і поступово: від поодиноких наукових напрацювань з окремих питань підвищення кваліфікації вчителів у минулому до масштабних різноаспектних досліджень з проблем теорії і практики функціонування потужної складової сучасної неперервної освіти в Україні.

Отримані результати розвідки було доповнено квінсенстенцією основних ідей ґрунтовних досліджень сучасних теоретиків та матеріалів узагальненого практичного досвіду педагогів різних спеціальностей. Аналіз джерельної бази дав змогу зробити висновок про актуальність та водночас недостатній рівень розробленості проблеми розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні протягом 1948–2012 рр.

Уточнення понятійно-термінологічного апарату проблеми розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів, зокрема аналіз концептів «освіта», «розвиток», «післядипломна освіта» у науково-педагогічному дискурсі, сприяло визначенню контенту понять «післядипломна освіта вчителів початкових класів» та «розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів».

Післядипломну освіту вчителів початкових класів як науковий поліаспектний феномен ми розглядали в кількох площинах: як соціально-педагогічне явище, процес, результат, діяльність, умову, період у житті, сприятливе середовище для професійного розвитку фахівця тощо. В історичній ретроспективі післядипломну освіту вчителів початкових класів розуміємо як цілеспрямовану діяльність системи освітніх закладів і установ або дипломованого фахівця, детерміновану специфічними завданнями, змістом початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти, особливостями професійної діяльності вчителів початкових класів, результатом якої стає їх професіоналізація. Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів визначаємо як відкритий процес поступових змін, що відображає еволюцію завдань, змісту, структури, форм і методів у діяльності початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти, спрямованих на професійне зростання фахівців.

2. Виявлено чинники розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні протягом 1948–2012 рр., а саме: зовнішні (суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-просвітницькі), внутрішні (освітньо-нормативні, поліпарадигмальні, організаційно-методичні,

особистісно-аксіологічні, інноваційно-конструктивні, полідисциплінарні, інформаційно-технологічні), а також системоутворювальні (взаємоузгодженість зовнішніх і внутрішніх впливів). На сучасний розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів впливають також оновлення Державних стандартів початкової загальної освіти та підвищення вимог до професіоналізму вчителів початкових класів. Важливу роль у їх професіоналізації відіграє ознайомлення з педагогічною спадщиною педагогів-класиків і вчителів-новаторів (на етапі виникнення ідей професійного розвитку вчителів – К. Ушинського, М. Пирогова, В. Вахтерова; на етапі становлення післядипломної освіти вчителів – А. Макаренка, Є. Мединського, С. Русової та ін.; упродовж її розвитку – І. Волкова, М. Гузика, О. Захаренка, В. Сухомлинського, І. Федоренка та ін.). Нині особливої актуальності набуває врахування світового досвіду функціонування системи постдипломної освіти вчителів.

3. На основі аналізу змін у законодавчій, нормативній базі, трансформації мети, завдань, структури, методології післядипломної освіти вчителів початкових класів; реконструкції професіограми вчителя загальноосвітньої школи I ступеня; змісту початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти, виокремлено такі періоди розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні 1948–2012 рр.:

I період (1948–1970 рр.) – **формувальний** – період формування змісту післядипломної освіти вчителів початкових класів: 1 етап (1948–1963 рр.) – нарощення емпіричного досвіду організації підвищення кваліфікації вчителів; 2 етап (1964–1970 рр.) – розширення змісту та оновлення форм і методів післядипломної освіти вчителів початкових класів в умовах комплексної методичної роботи з учителями початкових класів.

II період (1971–1990 рр.) – **теоретико-реформувальний** – період удосконалення змісту, форм і методів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів в умовах реструктуризації початкової ланки освіти: 1 етап (1971–1983 рр.) – зміни післядипломної освіти вчителів початкових класів, зумовлені переходом початкової школи на трирічний термін навчання; 2 етап (1984–1990 рр.) – зміни в післядипломній освіті після переходу початкової школи на чотирирічний термін навчання.

III період (1991–2012 рр.) – **модернізаційний** – період модернізації змісту і методології післядипломної освіти вчителів початкових класів у структурі неперервної: 1 етап (1991–2001 рр.) – трансформаційні освітні процеси у контексті генезису національних ідей; 2 етап (2002–2012 рр.) – реконструкція змісту і методології післядипломної освіти вчителів початкових класів в умовах інформатизації та інтернаціоналізації освіти.

При обґрунтуванні періодизації було враховано також динаміку розвитку педагогічної думки; характер реформ як початкової, так і післядипломної ланок освіти; роль і місце вчителів початкових класів у суспільстві; спектр напрямів діяльності складових післядипломної освіти, зокрема вивчення і популяризація перспективного педагогічного досвіду, підготовка педагогів до нововведень, їх реалізації в умовах освітніх реформ; використання новацій у навчанні та вихованні молодших

школярів.

4. Розкрито характер змін у розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.). Іntenціональність змін сприяла їх групуванню на методологічні, структурно-функціональні, змістові та організаційно-методичні.

Методологічні зміни полягали в трансформації освітніх парадигм, мети і завдань, принципів і підходів до діяльності післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні; відображали поступовість переорієнтації завдань із докваліфікації та ідейно-політичної зрілості фахівців до їх професіоналізації на засадах сучасних підходів.

Структурно-функціональні зміни віддзеркалювали вплив періодичної реструктуризації початкової шкільної і післядипломної педагогічної освіти на поступове ускладнення функцій вчителів початкових класів, перетворення і вдосконалення їх професіограми; розширення кола функцій методичної служби.

Змістові демонстрували послідовність реконструкції змісту післядипломної освіти вчителів початкових класів (від домінування ідейно-політичної складової підготовки над методичною до осучаснення, багатомодульної структури, гнучкості, варіативності змісту курсового навчання; відмови від ідеологічного підґрунтя).

Організаційно-методичні становили зміни форм, методів і засобів організації підвищення кваліфікації вчителів. Це перехід від стандартних, репродуктивних методів через проблемне, розвивальне навчання до впровадження інноваційних педагогічних технологій; від домінування фронтальних форм через застосування індивідуальних, фронтальних, колективних, самостійних до сучасних інтерактивних, дослідницьких, інформаційно-комунікаційних; доповнення простих і доступних, стандартних освітніх засобів (слово вчителя, навчальна книга, наочність) використанням ТЗН, а нині – ресурсами інформатизації навчально-виховного процесу. До цих змін відносимо також перехід від популяризації передового педагогічного досвіду через локальне розповсюдження в межах області до теоретичного обґрунтування його критеріїв й етапів опрацювання та широкомасштабних форм популяризації і впровадження.

Основними детермінантами еволюції післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948-2012 рр.) визначено трансформацію пріоритетних завдань її діяльності; ускладнення вимог до професіоналізму освітян; розширення нормативної бази, функцій методичної служби, мотивацію до професійного зростання вчителів початкових класів; удосконалення змісту і засобів постдипломного навчання; реактуалізацію напрямів і форм роботи галузі, створених на етапі її становлення, розбудови.

5. Вивчення проблеми засвідчило, що розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.) був притаманний еволюційний, хвилеподібний (іноді – повільно-динамічний) характер із поступовою активізацією науково-методичних пошуків і практичних дій,

викликаних реформуванням початкової ланки шкільної освіти, перетвореннями в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (поступова трансформація мети, змісту, методології та специфіки післядипломної освіти фахівців). Зокрема, посилення динаміки розвитку було характерним у кінці 40-х років, протягом 70–80-х років XX століття, та першого десятиріччя XXI століття. Послаблення динаміки розвитку спостерігалося протягом 50-х років, у першій половині 60-х та протягом 90-х років XX століття.

Отже, провідними відзначено тенденції постійного, досить динамічного розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів в окреслених межах; постійної спрямованості на її модернізацію та інтенсифікацію професійного розвитку фахівців, неперервного пошуку шляхів оптимізації діяльності початкової шкільної та післядипломної освіти вчителів початкових класів через періодичну реструктуризацію як початкової шкільної, так і післядипломної педагогічної освіти; інтенсивну реконструкцію змісту початкової освіти; відповідне вдосконалення змісту постдипломної освіти вчителів початкових класів; поступову трансформацію та урізноманітнення організаційних форм і методів підвищення їх кваліфікації відповідно до специфіки професійної діяльності; постійне удосконалення роботи з вивчення, узагальнення та впровадження передового педагогічного досвіду, звернення до кращих зразків класичної педагогіки, ідей досвіду педагогів-новаторів. Оскільки потреба держави в забезпеченні шкіл компетентними педагогами, зокрема вчителями початкових класів, є проблемою перманентною та залишається завжди актуальною, важливим на тлі осучаснення галузі вважаємо вивчення і творче використання конструктивного досвіду її розбудови та функціонування з урахуванням помилок і досягнень минулого.

Тенденціями розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.) визнано також постійну турботу держави і суспільства про забезпечення початкової школи кваліфікованими педагогічними кадрами; удосконалення завдань і функцій; форм і методів післядипломної освіти вчителів початкових класів; тяжіння до швидкого реагування післядипломної освіти вчителів початкових класів на реформаційні й інноваційні зміни в початковій освіті. Конструктивно вважаємо тенденцію розширення напрямів підготовки вчителів початкової школи в післядипломній освіті до виконання традиційних і специфічних видів діяльності.

До негативних тенденцій, що залишаються незмінними протягом усіх виокремлених періодів, віднесено наявність гострої суперечності між проголошенням прогресивних освітніх принципів і реальними можливостями їх реалізації в початковій школі, фактичним невілюванням задекларованих положень, що ускладнює професіоналізацію вчителів; недостатню підготовленість початкової шкільної і післядипломної педагогічної освіти до впровадження більшості реформ та невідповідність їх проведення розробленим механізмам; нездатність, неспроможність вчасно і якісно

забезпечити належну підготовку освітян до роботи в умовах нововведень. Актуальними нині залишаються деструктивні трансформації структурних складових галузі через соціально-економічні проблеми в суспільстві (загроза скорочення або ліквідації окремих інституцій ланки, втрата висококваліфікованих кадрів, нівелювання конструктивного досвіду діяльності вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів). Тенденцію періодичного зниження вмотивованості вчителів початкових класів до творчої праці, падіння престижності професії пов'язуємо зі збільшенням вимог до професійного розвитку на тлі погіршення реального становища в освіті, матеріального забезпечення, а також перенавантаження учителів початкових класів додатковими обов'язками, виконанням функцій, не передбачених вимогами, що підсилює професійне вигорання вчителів.

Попри вказане, підкреслюємо продуктивність вітчизняної системи післядипломної освіти вчителів, яку було закладено в 40-і роки ХХ століття, потужний потенціал якої підтвердився тривалістю ефективного використання тогочасних форм організації фахової підготовки педагогів, їх актуальністю та результативністю на сучасному етапі.

6. Функціонування сучасної системи післядипломної педагогічної освіти в Україні буде ефективним за умови вивчення і реактуалізації історико-педагогічного досвіду становлення і розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів; збереження всіх її ланок у чинній системі післядипломної освіти педагогічних кадрів, кожна з яких виконує специфічні функції, а їх перенесення на інші ланки, як довів історичний досвід, не дає ефективних результатів.

Творче використання реактуалізованого продуктивного досвіду її діяльності у структурі неперервної освіти може стати основою для вдосконалення законодавчої нормативно-правової бази; внесення змін у навчальні програми початкової освіти, доповнень у Концепцію розвитку неперервної педагогічної освіти щодо інтенсифікації професіоналізації вчителів; покращення науково-методичного супроводу професіоналізації вчителів початкових класів у післядипломній освіті. Розроблення науково-методичного комплексу для застосування в постдипломній освіті на матеріалах історико-педагогічного досвіду діяльності галузі сприятиме реконструкції змісту курсового та дистанційного навчання, належній підготовці викладачів тощо.

Урахування негативного історичного досвіду діяльності методичної служби має допомогти усвідомленню необхідності забезпечення ініціаторами нововведень ретельної підготовки галузі до освітніх реформ, оптимізації процедури їх упровадження. Деструктивний досвід втілення недосконалих планів, програм і підручників для початкової школи повинен привернути увагу укладачів нових стандартів, учених, методистів до вдосконалення змісту початкової освіти в контексті відповідності вимог до досягнень молодших школярів віковим особливостям їх розвитку. Тоді корекції знову буде потребувати післядипломна освіта вчителів початкових класів з метою забезпечення професійного розвитку фахівців та якісного виконання ними специфічних видів діяльності.

Ефективною формою реактуалізації досвіду минулого може стати й ознайомлення вчителів з гуманістичними концепціями, прогресивними педагогічними ідеями «вчителів-маяків», передового (перспективного) досвіду вчителів-новаторів для використання в сучасному навчально-виховному процесі початкової школи. Це сприятиме більш уважному ставленню вчителів до вибору форм і методів роботи з учнями. Адже важливим є використання під час організації початкової шкільної та післядипломної педагогічної освіти контамінації класичних методик та інноваційних технологій, результативних форм і методів (традиційних та інноваційних).

До перспективних напрямів розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів відносимо:

- орієнтацію на екологізацію початкової освіти як умову формування ноосферного суспільства, у якому духовно-моральний аспект професіограми вчителя початкових класів є пріоритетним;

- системне вдосконалення післядипломної освіти вчителів початкових класів, здатної швидко та гнучко реагувати на професійні потреби і запити педагога, здійснювати зв'язок педагогічної теорії з практикою, коригувати зміст навчальних програм, готуючи вчителя школи I ступеня до виконання актуальних видів роботи;

- удосконалення змісту постдипломної освіти після приведення Державного стандарту початкової загальної освіти, чинних програм і підручників для початкової школи у відповідність до вікових особливостей розвитку молодших школярів;

- екстраполяцію кращих вітчизняних розробок, теоретичних і практичних надбань, досвіду інших країн з питань професійного розвитку вчителів початкової школи у теорію і практику сучасної післядипломної педагогічної освіти;

- забезпечення узгодженої взаємодії структурних складових системи післядипломної педагогічної освіти, а також наступності у роботі всіх ланок неперервної освіти;

- посилення прагматичної спрямованості підготовки фахівців, акцент на їх професійно-особистісний розвиток через навчання впродовж життя;

- пролонговане забезпечення інноваційної підготовки вчителів початкових класів у післядипломній освіті для забезпечення випереджувального характеру освіти;

- упровадження альтернативних форм підвищення кваліфікації освітян, надання вчителю можливості вибору зручної форми післядипломного навчання;

- створення системи стимулів для вмотивованості до професійного зростання молодих і досвідчених фахівців та профілактики професійного вигорання педагогів;

- організацію співпраці, обміну досвідом діяльності постдипломної освіти вчителів між Україною та країнами світу; адекватну репрезентацію вітчизняного досвіду постдипломної освіти

вчителів у світовому освітньому просторі; збереження та подальше студіювання вітчизняних надбань у цій галузі.

Перспективними принципами реалізації завдань проблеми є андрагогізація, гуманізація, інноваційність, інформатизація й інтернаціоналізація, актуальні в умовах мінливого світу.

Дисертація не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми та засвідчує доцільність подальшого вивчення теоретико-методологічних засад функціонування системи в умовах інтенсивних трансформацій в освіті. Результати дослідження актуалізують потребу в розробленні нового змісту і продуктивної моделі організації навчально-виховного процесу в початковій школі, оптимальних форм післядипломного навчання вчителів початкових класів, механізмів сертифікації як нової форми контролю його якості; удосконалення нормативно-правової бази післядипломної освіти; стимулювання прагнення самореалізації кожного освітянина.

Ці проблеми залишаються і нині відкритими, оскільки післядипломна освіта як складне інтегративне утворення є недостатньо дослідженою системою, а її розвиток, зумовлений динамікою як суспільної, так і педагогічної реальності, потребує подальшої уваги в контексті визначення орієнтирів у все більш глобалізованому мінливому світі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії

1. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні: генеза та перспективи : монографія / В. В. Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – 320 с.
2. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (середина XIX – початок XXI століття) : монографія / В. В. Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 336 с.
3. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (початок XIX – середина XX ст.) / В. В. Примакова // Теоретико-методологічні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення її кадрового забезпечення: психолого-педагогічний аспект : колективна монографія / В. В. Кузьменко, Є. П. Голобородько, Н. В. Слюсаренко [та ін.] ; за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко. – Херсон, 2014. – С. 66–97.
4. Примакова В. В. Вплив педагогічної спадщини В. Сухомлинського на професіоналізацію вчителів початкової школи // Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського та актуальні проблеми сьогодення : колективна монографія / В. В. Кузьменко, Г. М. Сагач, Н. В. Слюсаренко [та ін.] ; за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко. – Херсон, 2015. – С. 208–226.

Посібник, навчальна програма, методичні рекомендації

5. Примакова В. В. Становлення та розвиток вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів (серед. XIX – поч. XXI століття) : навчальний посібник / В. В. Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. – 204 с.
6. Примакова В. В. Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (друга половина XX – початок XXI століття) : навчальна програма спецкурсу / В. В. Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 18 с.
7. Примакова В. В. Розвиток вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів (друга половина XX – початок XXI століття) : методичні рекомендації / В. В. Примакова. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 56 с.

Публікації в наукових фахових виданнях

8. Примакова В. В. Морально-особистісний аспект готовності вчителів початкових класів до професійної діяльності / В. В. Примакова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. Носко М. О. – Чернігів, 2012. – Вип. 97. – С. 469–472.
9. Примакова В. В. Специфіка професійної підготовки вчителів початкової школи в післядипломній освіті / В. В. Примакова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. – Київ ; Вінниця, 2012. – Вип. 31. – С. 437–442.
10. Кузьменко В. В. Становлення та розвиток післядипломної освіти вчителів в Україні до початку XX століття / В. В. Кузьменко, В. В. Примакова // Вісник Луганського Національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки / голов. ред. В. С. Курило ; відп. за вип. О. Чиж. – Луганськ, 2012. – № 22 (257). – Ч. 9. – С. 35–41.
11. Примакова В. В. Виховний потенціал народознавства в професійній діяльності вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; голов. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький, 2012. – Вип. 13. – С. 297–302.
12. Примакова В. В. Робота інститутів удосконалення кваліфікації вчителів у 40-і роки XX століття / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2012. – Вип. 16. – С. 284–291.
13. Примакова В. В. Методологічний аспект розвитку післядипломної освіти вчителів

початкових класів / В. В. Примакова // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. праць / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; редкол. : О. І. Курок (відп. ред.) [та ін.]. – Глухів, 2012. – Вип. 21. – С. 86–91.

14. Примакова В. В. Проблеми професійного розвитку учителів початкових класів в історії післядипломної освіти України / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2013. – Вип. 17. – С. 283–290.

15. Примакова В. В. Науково-педагогічні аспекти розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2012. – Вип. 18. – С. 175–181.

16. Примакова В. В. Проблема розвитку післядипломної освіти вчителів у дослідженнях сучасних науковців / В. В. Примакова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. – Київ ; Вінниця, 2013. – Вип. 35. – С. 396–400.

17. Примакова В. В. Дистанційне навчання як перспективна форма підвищення кваліфікації вчителів в Україні / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2013. – Вип. 19. – С. 181–187.

18. Примакова В. В. Періодичні фахові видання як джерельна основа історико-педагогічних досліджень з проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні / В. В. Примакова // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; голов. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький, 2013. – Вип. 15. – С. 578–582.

19. Примакова В. В. Підготовка вчителів початкових класів до реалізації освітніх реформ в Україні (60–70 роки ХХ століття) / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2012. – Вип. 20. – С. 308–315.

20. Примакова В. В. Компетентнісний підхід до організації післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (початок ХХІ століття) / В. В. Примакова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. – Київ ; Вінниця, 2013. – Вип. 36. – С. 391–396.

21. Примакова В. В. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського як джерело професійного розвитку вчителя початкових класів / В. В. Примакова // Наукові записки. Серія: Педагогічні

науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка ; ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко [та ін.]. – Кіровоград, 2013. – Вип. 123, т. 1. – С. 267–270.

22. Кузьменко В. В. Історико-педагогічні аспекти розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів / В. В. Кузьменко, В. В. Примакова // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. : Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Беспалько О. В. [та ін.]. – Київ, 2013. – № 19. – С. 14–18.

23. Примакова В. В. Андрагогічний підхід до професійного розвитку вчителів початкових класів у післядипломній освіті / В. В. Примакова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. Херсон. нац. технічного ун-ту / голов. ред. В. Г. Бутенко. – Херсон, 2013. – Вип. 1 (8). – С. 347–351.

24. Примакова В. В. Професіоналізація вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти України / В. В. Примакова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. / ред. кол. : Н. В. Гузій (відп. ред.). – Київ, 2013. – Вип. 21 (31). – С. 177–180.

25. Примакова В. В. Проблеми розвитку освітньої галузі в період незалежності України // В. В. Примакова / Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. Херсон. нац. технічного ун-ту / голов. ред. В. Г. Бутенко. – Херсон, 2013. – Вип. 2 (10). – С. 371–376.

26. Примакова В. В. Аксіологічний аспект розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні / В. В. Примакова // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки / редкол.: Барбіна Є. С. (відповід. ред.) [та ін.]. – Херсон, 2013. – Вип. 63. – С. 96–100.

27. Примакова В. В. Перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні / В. В. Примакова // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка ; ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко [та ін.]. – Кіровоград, 2014. – Вип. 125. – С. 159–182.

28. Примакова В. В. Роль методичних кабінетів у післядипломній освіті вчителів початкових класів України / В. В. Примакова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія : зб. статей / ред. кол. : О. В. Глузман, М. Я. Ігнатенко [та ін.]. – Ялта, 2014. – Вип. 43, ч. 3. – С. 169–176.

29. Примакова В. В. Методична служба як структурна складова системи післядипломної педагогічної освіти в Україні середини ХХ – початку ХХІ століття / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2014. – Вип. 21. – С. 187–194.

30. Примакова В. В. Рефлексивна компетентність як умова розвитку професійної самосвідомості вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Вісник Чернігівського

національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. Носко М. О. – Чернігів, 2014. – Вип. 117. – С. 137–141.

31. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів у 80-і роки ХХ століття / В. В. Примакова // Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр. – Київ, 2014. – Вип. 2 (39). – С. 118–124.

32. Примакова В. В. Діяльність методичної служби України з інноваційної підготовки вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; редкол. : І. А. Зязюн (голова) [та ін.]. – Київ ; Вінниця, 2014. – Вип. 38. – С. 412–417.

33. Примакова В. В. Вплив реформ 80-х років ХХ століття на розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка ; ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко [та ін.]. – Кіровоград, 2014. – Вип. 131. – С. 170–174.

34. Примакова В. В. Акмеологічний підхід до професійного розвитку вчителів початкових класів у післядипломній освіті / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2014. – Вип. 22. – С. 187–192.

35. Примакова В. В. Соціально-філософський аспект проблеми розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Постметодика : науково-педагогічний журнал / Полтав. обл. ІППО ім. М. В. Остроградського ; голов. ред. С. Ф. Клепко. – Полтава, 2013. – Вип. 5 (114). – С. 26–30.

36. Примакова В. В. Діяльність інститутів підвищення кваліфікації вчителів України в 50–60-і роки ХХ століття // В. В. Примакова / Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; редкол. : Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Беспалько О. В. [та ін.]. – Київ, 2013. – № 21. – С. 9–14.

37. Примакова В. В. Вплив гуманістичної спадщини В. Сухомлинського на професійний розвиток учителів початкових класів у післядипломній освіті / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2014. – Вип. 23. – С. 289–294.

38. Примакова В. В. Вплив реформ 50–60-х років ХХ століття на розвиток післядипломної освіти вчителів в Україні / В. В. Примакова // Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета / глав. ред. Ф. Я. Якубов. – Симферополь, 2014. – Вып. 45 : Педагогические науки. – С. 26–32.

39. Примакова В. В. Періодизація розвитку післядипломної освіти вчителів початкових

класів в Україні (1948 – 2012 роки) / В. В. Примакова // Обрії : наук.-пед. журн. / голов. ред. З. Нагачевська. – Івано-Франківськ, 2014. – Вип. 1 (38). – С. 43–46.

40. Примакова В. В. Світові тенденції розвитку сучасної неперервної педагогічної освіти / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2015. – Вип. 25. – С. 206–212.

41. Примакова В. В. Теоретичне обґрунтування проблеми перспективного педагогічного досвіду вчителів-новаторів у 70-80-х роках ХХ століття / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2015. – Вип. 27. – С. 279–286.

42. Примакова В. В. Інноваційна підготовка вчителів початкової школи в системі неперервної освіти України / В. В. Примакова // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Херсон. акад. неперервної освіти ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2015. – Вип. 28. – С. 206–212.

Статті у виданнях інших держав

43. Примакова В. В. Этапы развития последипломного образования учителей начальных классов в Украине (середина ХХ – начало ХХІ века) / В. В. Примакова // Международный научный альманах / под ред. М. В. Воронцовой, Н. С. Пивневой. – Таганрог ; Актюбинск, 2013. – Вып. 18. – С. 49–57.

44. Примакова В. В. Влияние образовательных реформ 90-х годов ХХ века на развитие системы последипломного педагогического образования в Украине / В. В. Примакова // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров : научно-теоретический журнал / редкол. : В. Н. Кеспикиев (гл. ред.) [и др.]. – Челябинск, 2013. – № 3/4 (16/17). – С. 18–25.

45. Примакова В. В. Гуманизация последипломного педагогического образования как условие его эффективного развития в современной Украине / В. В. Примакова // Международный научный альманах / ред. кол. : Александров Е. П., Воронцова М. В., Корниенко Е. В. – Таганрог, 2014. – Вып. 1 (19). – С. 61–69.

46. Примакова В. В. Профессионализация учителей начальной школы в условиях последипломного образования / В. В. Примакова // Азимут научных исследований: педагогика и психология / редкол. : А. А. Коростелев (глав. ред.) [и др.]. – Тольятти, 2014. – № 1 (6). – С. 55–58.

47. Prymakova V. Stages of development postgraduate education of primary forms teachers in Ukraine (the middle of the 20-th – the beginning of the 21-th century) // Vitaliya Prymakova // Teacher education in Ukraine: historical experience and modern challenges / edited by M. Cheril, O. Karpenko, J. Konashewska. – Lublin, 2014. – P. 71–81.

48. Примакова В. В. Проблеми вивчення перспективного педагогічного досвіду вчителів початкових класів Української РСР (70-80-і роки ХХ століття) / В. В. Примакова // Nowoczesna

edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. – Łódź, 2015. – № 4. – P. 161–166.

49. Примакова В. В. Проблема изучения передового педагогического опыта в системе повышения квалификации учителей начальных классов УССР (50–60-е годы XX века) / В. В. Примакова // Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири / гл. ред. Л. Ф. Чупров. – М., Черногорск, 2015. – № 3. – С. 45–51.

Праці апробаційного характеру

50. Примакова В. В. Формування інформаційної культури вчителів початкових класів у післядипломній освіті України / В. В. Примакова // Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Луганськ, 31 травня – 1 червня 2012 р.) / редкол.: Ю. Л. Тихонов [та ін.]. – Луганськ, 2012. – С. 210–212.

51. Примакова В. В. Становлення післядипломної освіти вчителів в Україні в період з XIX до початку XX століття / В. В. Примакова // Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 30–31 травня 2012 р.): у 2 ч. / редкол.: А. А. Сбруєва [та ін.]. – Суми, 2012. – Ч. 2. – С. 66–68.

52. Примакова В. В. Развитие профессиональной компетентности учителей начальной школы в последипломном образовании Украины / В. В. Примакова // Актуальные вопросы и перспективы профессионального образования: сб. трудов Всеукраинской научно-практической конференции (Симферополь, 27–29 сентября 2012 г.) / под общей ред. Л. З. Тархан. – Симферополь, 2012. – С. 60–64.

53. Примакова В. В. Вплив ідей Першого Українського Педагогічного конгресу на становлення післядипломної освіти вчителів початкової школи / В. В. Примакова // Всебічний розвиток гармонійної особистості дошкільника та молодшого школяра в умовах сучасності: матеріали обласної науково-методичної конференції (25 травня 2012 року, м. Херсон): у 2 ч. / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»; за ред. Т. В. Комінарець. – Херсон, 2012. – Ч. 2. – С. 125–128.

54. Примакова В. В. Роль і місце вчителя початкових класів у Радянській Україні 40-х років XX століття / В. В. Примакова // Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика: матеріали II Всеукраїнської науково-методичної конференції (8–9 листопада 2012 року, м. Херсон) / за ред. В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко, І. В. Воскової. – Херсон, 2012. – С. 162–168.

55. Примакова В. В. Роль післядипломної освіти в професійному розвитку вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Державно-громадське управління сучасним закладом

освіти : матеріали I Всеукраїнської (IV обласної) науково-методичної конференції (1–2 листопада 2012 року, м. Херсон) / за ред. Л. М. Назаренко. – Херсон, 2012. – С. 169–175.

56. Примакова В. В. Ретроспективний погляд на розвиток системи післядипломної освіти в Україні у другій половині ХХ ст. / В. В. Примакова / Методологічні та методичні проблеми формування історичної пам'яті учнівської молоді : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (13–14 грудня 2012 р., м. Херсон) / за ред. С. Г. Водотики, Ю. В. Кузьменко. – Херсон, 2012. – С. 155–159.

57. Примакова В. В. Основные направления подготовки учителей начальной школы к внеучебной работе в последипломном образовании Украины / В. В. Примакова // Содержание и технологии внеучебной работы : сборник материалов IV Международной заочной научно-методической конференции (Биробиджан, 15 мая 2012 г.) / под. науч. ред. Н. Г. Баженовой. – Биробиджан, 2012. – С. 52–56.

58. Примакова В. В. Субъектное становление учителя начальных классов в системе последипломного образования / В. В. Примакова // Педагогические основы становления субъектности в образовательном пространстве: проблема, поиск, решение : сборник научных трудов участников Международной научно-практической конференции (г. Биробиджан, 19–20 декабря 2012 г.) / под ред. Р. К. Серёжниковой. – Биробиджан, 2012. – С. 280–285.

59. Примакова В. В. Інноваційна підготовка вчителів початкових класів у післядипломній освіті України / В. В. Примакова // Інноваційні технології у професійному розвитку педагогічних працівників та керівників закладів освіти : тези Міжнародної науково-практичної конференції (24–25 квітня 2012 року, м. Біла Церква) / за наук. ред. В. В. Олійника (голова), Н. І. Клокар (заступник голови), М. В. Кухарева, А. А. Заманова, Н. С. Побірченко, Е. Р. Баграмяна, М. А. Дмитрієвої. – Біла Церква : КОПОПК, 2012. – С. 109–111.

60. Примакова В. В. Формування інформаційної культури вчителів початкових класів у післядипломній освіті України / В. В. Примакова // Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці та освіті : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Луганськ, 31 травня – 1 червня 2012 р.) / редкол. Ю. Л. Тихонов та ін. – Луганськ : Phoenix, 2012. – С. 210–212.

61. Примакова В. В. Влияние педагогического наследия В. П. Вахтерова на развитие начального образования в современной школе / В. В. Примакова // Федеральные государственные образовательные стандарты: проблемы и перспективы внедрения : сборник статей участников III Всероссийских Вахтеровских чтений с международным участием, посвященных 160-летию со дня рождения В. П. Вахтерова (25–26 января 2013 г.) / АФ ННГУ, Науч.-метод. центр им. В. П. Вахтерова ; под общ. ред. Т. Л. Мигуновой. – Современное школьное образование; вып. 6. – Арзамас, 2013. – С. 10–14.

62. Примакова В. В. Последипломное образование учителей начальных классов как условие

их непрерывного профессионального развития / В. В. Примакова // Образование: традиции и инновации : материалы Международной научно-практической конференции (27 декабря 2012 года, г. Прага) / отв. ред. Н. В. Уварина. – Прага, 2013. – С. 279–282.

63. Примакова В. В. Вплив ідей А. Макаренка на професійний розвиток учителів початкових класів у післядипломній освіті / В. В. Примакова // Педагогіка А. С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 125-й річниці з дня народження А. С. Макаренка (м. Полтава, 12–14 березня 2013 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. – Полтава, 2013. – С. 150–152.

64. Примакова В. В. Управління післядипломною освітою вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Управління в освіті : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції, 18–19 квітня 2013 р., м. Львів / відп. ред. Л. Д. Кизименко. – Львів, 2013. – С. 213–215.

65. Примакова В. В. Реформування освітньої галузі в період незалежності України / В. В. Примакова // Наукові записки : зб. праць молодих вчених та аспірантів ХГПА. – Хмельницький, 2013. – Вип. 2 : [Історико-педагогічні дослідження в Україні: сучасний стан та тенденції : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 17 жовтня 2013 р.)]. – С. 126–135.

66. Примакова В. В. Перспективы развития последиplomного педагогического образования в Украине / В. В. Примакова // Международный научно-образовательный форум Хэйлуунцзян – Приамурье : сборник материалов I Международной научной конференции, Россия, Биробиджан, 30 октября 2013 г. : в 2 ч. / Приамурский государственный университет им. Шолом-Алейхема. – Биробиджан, 2013. – Ч. 2. – С. 104–106.

67. Примакова В. В. Подготовка учителей начальных классов в системе последиplomного образования Украины к социально-педагогической деятельности / В. В. Примакова // Социальная работа в России: тенденции и перспективы : сборник материалов II Международной научно-практической конференции [Таганрог, 15 октября 2013 г.] / ред. кол. : Александров Е. П. [и др.]. – Таганрог, 2013. – Ч. 1. – С. 257–261.

68. Примакова В. В. Андрагогический подход к профессиональному развитию учителей начальных классов в непрерывном образовании Украины / В. В. Примакова // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития : материалы 11-й междунар. конф., Минск, 27–28 сентября 2013 г. / Минский ин-т управления ; сост. В. В. Гедранович ; под науч. ред. В. В. Гедранович, Н. В. Суша. – Минск, 2013. – Вып. 11, ч. 3. – С. 148–152.

69. Примакова В. В. Современные подходы к развитию последиplomного образования учителей начальных классов / Примакова В. В., Кузьменко В. В. // Инновационная деятельность в образовании : материалы VII Международной научно-практической конференции (Москва –

Пушкино, 23 апреля 2013 г.) / под общ. ред. Г. П. Новиковой. – Ярославль ; Москва, 2013. – Ч. 1. – С. 454–461.

70. Примакова В. В. Проблеми професійного розвитку вчителів у працях педагогів-класиків періоду становлення післядипломної освіти / В. В. Примакова // Управління післядипломною освітою: реалії, тенденції, перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 вересня 2013 року, м. Херсон) : у 2 ч. / за заг. ред. А. М. Зубка, І. Я. Жорової, Л. М. Назаренко. – Херсон, 2013. – Ч. 2. – С. 26–31.

71. Примакова В. В. Підготовка вчителів початкових класів до переходу на трирічний термін початкового навчання в школах України (60–70-і роки ХХ століття) / В. В. Примакова // Теоретико-методологічні засади управління навчальним закладом: управління інноваційними змінами : матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції (13–14 листопада 2013 року, м. Херсон) / за заг. ред. А. М. Зубка, І. Я. Жорової, Л. М. Назаренко. – Херсон, 2013. – С. 109–113.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дослідження

72. Примакова В. В. Передумови виникнення післядипломної педагогічної освіти в Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття) / В. В. Примакова // Таврійський вісник освіти : наук.-метод. журн. / Херсон. акад. неперер. освіти ; голов. ред. А. М. Зубко. – Херсон, 2012. – № 2. – С. 34–40.

73. Примакова В. В. Етапи розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (середина ХХ – початок ХХІ століття) / В. В. Примакова // Професійна підготовка педагога: історичний досвід і виклики сучасності : зб. наук. пр. / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. – Дрогобич, 2013. – С. 81–89.

74. Примакова В. В. Гуманізація післядипломної освіти як основа її розвитку в Україні (період із середини ХХ століття до сьогодення) / В. В. Примакова // Вісник Донбаського державного педагогічного університету. Серія: Технологічна і професійна освіта : зб. наук. пр. / [за заг. ред. В. В. Стешенка]. – Слов'янськ, 2013. – Вип. 1. – С. 187–196.

75. Примакова В. В. До питання періодизації розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні / В. В. Примакова // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень : зб. наук. пр. / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського ; редкол. : Р. С. Гуревич (голова) [та ін.]. – Вінниця, 2013. – Вип. 1 (4). – С. 222–225.

76. Примакова В. В. Новаторський педагогічний рух у 80-і роки ХХ століття / В. В. Примакова // Таврійський вісник освіти : наук.-метод. журн. / Херсон. акад. неперер. освіти ; голов. ред. А. М. Зубко. – Херсон, 2014. – № 1(45), ч. 2. – С. 5–9.

77. Примакова В. В. Післядипломна освіта Херсонщини з підвищення кваліфікації вчителів початкових класів / В. В. Примакова // Таврійський вісник освіти : наук.-метод. журн. / Херсон. акад. неперер. освіти ; голов. ред. А. М. Зубко. – Херсон, 2014. – Спецвипуск. – С. 77–87.

АНОТАЦІЇ

Примакова В.В. Розвиток післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів початкових класів у період другої половини ХХ – початку ХХІ століття. На основі аналізу джерельної бази простежено трансформації, що відбулися в теорії та практиці післядипломної педагогічної освіти в Україні досліджуваного періоду. Виявлено чинники впливу, визначено тенденції розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні (1948–2012рр.). Простежено еволюцію мети і завдань, принципів і підходів, структури і функцій, змісту, форм і методів у діяльності системи інституцій, спрямованій на забезпечення розвитку компетентності вчителів початкових класів протягом життя.

Обґрунтовано періодизацію та схарактеризовано періоди й етапи розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів в Україні в окреслених хронологічних межах: І. 1948–1970 роки – формувальний; ІІ. 1971–1990 роки – теоретико-реформаційний; ІІІ. (1991–2012) – модернізаційний.

Визначено можливості реактуалізації продуктивного досвіду минулого для конструктивної розбудови національної освіти у світовому просторі. Окреслено перспективи розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів у структурі неперервної освіти України.

Ключові слова: професіоналізація, вчителі початкових класів, післядипломна педагогічна освіта, зміст і методологія післядипломної освіти, тенденції і чинники впливу, підвищення кваліфікації, періодизація розвитку післядипломної освіти вчителів початкових класів.

Примакова В. В. Развитие последипломного образования учителей начальных классов в Украине (1948-2012 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2016.

Диссертация посвящена исследованию проблемы развития отечественного последиplomного образования учителей начальных классов в период второй половины XX – начала XXI века. На основе анализа источниковой базы, прослежены трансформации, произошедшие в теории и практике последиplomного педагогического образования в Украине исследуемого периода; выявлены факторы влияния, определены тенденции развития последиplomного образования учителей начальных классов в Украине (1948–2012гг.). Прослежена эволюция целей и задач, принципов и подходов, структуры и функций, содержания, форм и методов в деятельности системы институций, направленных на обеспечение развития компетентности учителей начальных классов в течение жизни.

Очерчена периодизация и охарактеризованы периоды и этапы развития последиplomного образования учителей начальных классов в Украине исследуемых хронологических границ: I. 1948–1970 годы – формирующий; II. 1971–1990 годы – теоретико-реформационный; III. (1991–2012) – модернизационный.

Определены возможности реактуализации продуктивного опыта прошлого для конструктивного развития национального образования в мировом пространстве. Очерчены перспективы развития последиplomного образования учителей начальных классов в структуре непрерывного образования Украины.

Ключевые слова: профессионализация, учителя начальных классов, последиplomное педагогическое образование, содержание и методология последиplomного образования, тенденции и факторы влияния, повышение квалификации, периодизация развития последиplomного образования учителей начальных классов.

Prymakova V.V. Development of the Primary School Teachers' Postgraduate Education in Ukraine (1948-2012). - On the right of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor in Pedagogical Sciences, Pedagogics, speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2016.

Dissertation is devoted to the research of the home country primary school teachers' postgraduate education development during second half of XX century – beginning of XXI century. The character of methodological, structural-functional, content and organizational-methodological changes undergone by the system development was revealed on the basis of sources available; concepts and categories framework has been specified; the problem's historical background was studied through thematic, chronological, factual and the complex criteria-oriented, historical-comparative approaches.

It has been revealed that the postgraduate education formation at the territory of Ukraine conventionally covers the period starts with ideas about teachers' professional development origins; search and appearance of the teachers' professional initial forms growth leading to the favorable conditions for teachers' postgraduate education development (till 1947).

The Ukrainian primary school teachers' postgraduate education development stages and periodization have been grounded and characterized for the mentioned above period: I. Years 1948–1970 – formative stage; II. Years 1971–1990 – theoretical and reformation stage; III. Years 1991–2012 – the modernization stage.

The primary school teachers' roles and place in society and education at different time periods; pedagogical principles and approaches towards current primary school teachers' postgraduate education in Ukraine have been specified.

Factors affecting the system development; tendencies of the primary school teachers' postgraduate education development in Ukraine have been determined. The special focus has been made on continuing, sufficiently dynamic, constructive development and improvement of primary school teachers' postgraduate education in Ukraine, being defined by us as basic factor leading to irreversible, regular changes during the mentioned period.

The evolution peculiarities of system explored have been considered to be as follows: the transformation of the prioritized tasks within its activities; higher complexity towards educational and professional requirements' level in Ukraine; extension of the methodological service units' functions, opportunities for professional growth open to the primary school teachers; postgraduate education content and techniques improvement; updating the branch-related directions and forms of activities created during the period of its formation and development at the beginning, etc.

The ideas from our home country educators-humanists' advanced experience, as well as the teachers-innovators' one; progressive representatives' pedagogical thought of the Soviet time and independent Ukraine period has been characterized; their humanistic heritage potential effect on the primary school teachers' professionalization in continuing education have been analyzed.

It has been found out that during research period the work on postgraduate education establishments' advanced experience popularization, the primary school educators' familiarization with innovations of that time was implemented by them. Techniques used to disseminate the advanced pedagogical experience were gradually developing.

The preceding productive experience updating opportunities for national education construction worldwide have been defined; the perspectives for primary school postgraduate education within continuing education structure in Ukraine have been outlined.

The further system functioning is efficient under conditions of its empowering: through obtaining the relevant status and decent judicial recognition of its special character, importance within continuing

education of Ukraine; studying and upgrading of historic-pedagogical experience that postgraduate unit had gained since its appearance and development; introduction into theory and practice of the postgraduate pedagogical education the best practices worked out in our country, such of the other countries on aspects of primary school teachers' professional development; all continuous education units' work succession in the context of preserving them within existing system, collaboration, agreed upon interrelation and interaction of which allow the system quick reacting to the educator's professional needs, theories and practice interconnection, correcting the curriculum content of disciplines, training the primary school teacher for current activities realization.

The corresponding readiness can be reached through the improvement of primary school teachers' postgraduate education content and the productive forms and methods application with certified specialists during their studies basically on the acmeology, axiology and androgogics grounds. The implementation of the alternative forms of educators' qualifications upgrading, usage of the innovative technologies jointly with classic methodology of the teachers' intensive training, broadening the world picture with professionals, improvement of pedagogical mastery.

Keywords: professionalization, primary school teachers, postgraduate pedagogical education, content and methodology of postgraduate education, tendencies and factors of impact, upgrading the qualifications, development periodization of the primary school teachers' postgraduate education.

Підписано до друку 11.04.2016 р.

Формат 60x84/16.

Папір друк. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.

Наклад 100 прим. Замовлення № 04/16/3-15

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"

46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,

Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.